

Recenze / Reviews

Kdo byl kdo v egyptologii

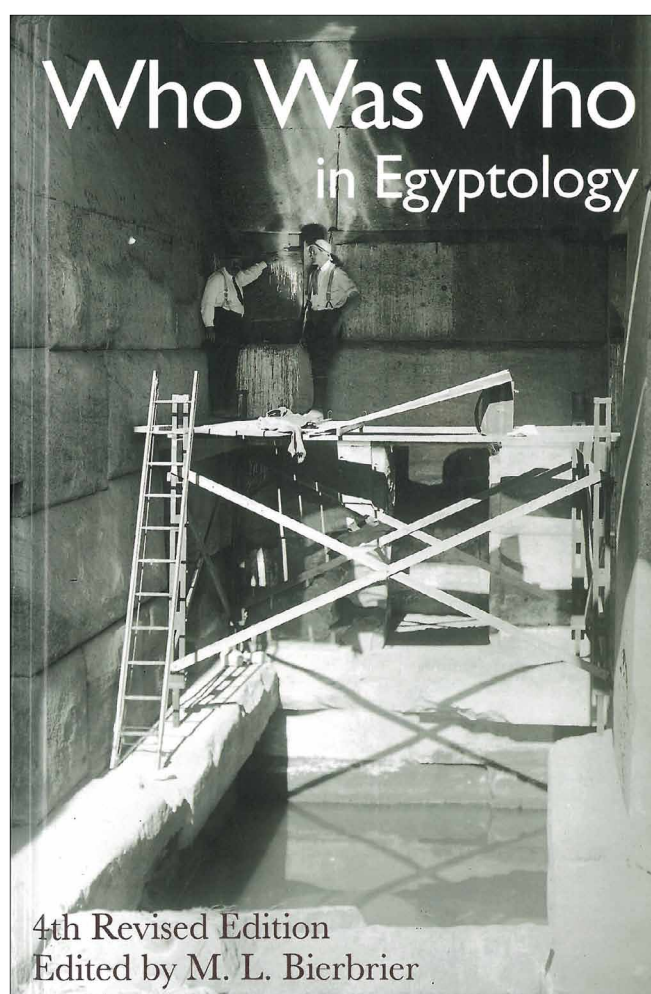
Who Was Who in Egyptology

BŘETISLAV VACHALA

Český egyptologický ústav Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy, Celetná 20, 110 00 Praha 1

Champollionovo proslulé zvolání „Je tien l'affaire!“ dne 23. prosince 1821, když jako první pochopil princip egyptského hieroglyfického písma, a jeho následný *Lettre à M. Dacier, relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques*, employés par les Égyptiens pour inscrire sur leurs monuments les titres, les noms et les surnoms des souverains grecs et romains z 21. září 1822, v němž tajemníkovi pařížské Akademie pro studium klasických jazyků baronu Bonu Josephovi Dacierovi podal zprávu o rozluštění hieroglyfů, stály u zrodu nového vědního oboru – egyptologie. Celá první polovina 19. století, která se označuje jako doba znovuobjevení Egypta, potom byla v Evropě ve znamení egyptomanie, která se projevila jednak v architektuře, uměleckých řemeslech, nábytkářství či klenotnictví, jednak v nadšeném úsilí prvních průkopníků egyptologie. Tehdy začalo intenzivní studium egyptských památek, byly pořádány výzkumné výpravy, vznikla první vědecká díla o egyptských pyramidách, chrámech a hrobkách, zakládaly se egyptské sbírky. Toto období vyvrcholilo vysláním slavné pruské výpravy do Egypta a Nubie pod vedením Richarda Lepsiya, jemuž se v letech 1842-45 podařilo uskutečnit podle jeho vlastních slov „historicko-antikvární průzkum staroegyptských památek v nilském údolí a na Sinajském poloostrově a jejich odvoz“. Výsledky své úspěšné vědecké výpravy Lepsius shrnul v monumentální dvanáctidílné publikaci o 894 tabulích *Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien* (1849-1859). Během dvou století se egyptologie natolik rozvinula a etablovala jako vážený obor na všech významných světových univerzitách a vešla do obecného kulturního povědomí, že proslulý polský egyptolog Kazimierz Michałowski mohl právem uvést: „Úroveň kultury jakékoli země se dá měřit podle toho, zda uskutečňuje své vlastní vykopávky v Egyptě“.

Celou historii zmíněného vědního oboru a jeho představite-

Přebal knihy: Bierbrier, Morris L., ed. (2012): *Who Was Who in Egyptology*. Fourth revised edition. London: The Egypt Exploration Society. XVI + 600 stran s černobílými fotografiemi a kresbami. ISBN 978-0-85698-207-1.

lů jedinečným způsobem prezentuje již čtvrté aktualizované vydání *Kdo byl kdo v egyptologii* (předtím 1951, 1972, 1995), jehož editorem je renomovaný britský egyptolog Morris L. Bierbrier. Úctyhodné dílo o šesti stech stranách zahrnuje v abecedním pořadí zesnulé egyptology, cestovatele, badatele, sběratele a starožitníky, diplomaty a mecenáše od roku 1500 do současnosti. U všech osob jsou uvedeny základní

životopisné údaje, popis jejich profesních kariér a výčet hlavních publikací, mnohdy nechybí ani portrét dotyčného. Připojen je i soupis prací pojednávajících o nich samotných. V knize jsou samozřejmě zastoupeny také osobnosti české egyptologie, počínaje jejím zakladatelem Františkem Lexou (1876-1960). Své heslo zde má i Jan (Giovanni) Kmínek-Szedlo (1828-1896), který se narodil ve zmíněné době znovuoživení Egypta a který byl vůbec prvním Čechem, jenž se intenzivně věnoval studiu jazyka, dějin a kultury této starověké civilizace. Vzhledem k jeho působení v italské Boloni však jméno tohoto učenice u nás upadlo v zapomnění a dnes je známo pouze egyptologům, kteří občas ještě citují některé z jeho italsky či anglicky psaných prací (B.Vachala, Giovanni Kmínek-Szedlo, der erste tschechische Ägyptologe, *Archív orientální*, 54 [1986], 89-91). Z Lexových nástupců v této knize právem figurují Jaroslav Černý, Pavla Fořtová Šámalová, Irena Lexová Zámostná, Ludmila Matiegková, František Váhala, Milada Vilímková a Zbyněk Žába. Pak tu jsou také dvě osobnosti, které mají své kořeny v Čechách, ale osud je „zavál“ do Francie, kde se mohly věnovat svému oboru (Georges [Jiří] Ort-Geuthner a Eva Reymond Jelínková), a naopak zase tři cizinci, kteří díky životním osudům a své profesi na delší nebo kratší čas „zakotvili“ v Praze (Giuseppe Botti, Michel Malinine a Dale James Osborn), a navíc dva pražští rodáci (Johann Nepomuk Czermak, Ernest Josef Zyhlarz). Pro úplnost je ovšem třeba připomenout zde uvedené učenice, kteří působili na pražské Německé univerzitě. Těmi byli Theodor Hopfner, Ludwig Keimer, Nathaniel Reich a Viktor Stegemann (W.B.Oerter, *Die Ägyptologie an den Prager Universitäten 1882-1945. Gesammelte Aufsätze und Vorträge*, Prag 2010).

Pokud jde o naše první cestovatele do Egypta, pak je jako ostatní poháněla od raného středověku touha spatřit v zemi na Nilu, Palestině a na Sinaji posvátná křesťanská místa. Nejstarší písemná svědectví o svém putování zanechali Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1490), Martin Kabátník z Litomyšle (1492) a Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic (1598), jehož jméno zde jako první české právem najdeme (B.Vachala, The Beginning of Egyptology in Czechoslovakia, in: C.M.Govi, S.Curto, S.Pernigotti [eds.], *LEgitto fuori dell'Egitto. Dalla riscoperta all'Egittologia*, Bologna 1991, 441-450). Chybí tu ovšem čeští františkánští misionáři z 18. století působící v Egyptě Jakub Římař z Kroměříže a Václav Remedius Prutký, kteří v latině sepsali své obsáhlé *Itineráře* (K.Petráček, Handschriften zur Kenntnis Ägyptens und Abessinien im 18. Jhdt. aus der Bibliotheca Pragensia in Conventu Fratrum S. Francisci Reformatorem S. Mariae ad Nives, *Archív orientální*, 23 [1955], 90-98; J.Förster, *Remedius Prutký OFM: O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji* (I), Praha 2009).

S egyptologií také bezprostředně souvisí africká cesta naší legendární cestovatelské dvojice Hanzelky a Zikmunda, během níž pobývali v období 12.8-28.10 1947 v Egyptě. Dne 14. října 1947 se totiž v Luxoru poprvé setkali s významným egyptským archeologem Muhammadem Zakarijou Ghunémem (1911-1959), o čemž se dochovalo zajímavé písemné

a fotografické svědectví, včetně Ghunémova krásného věnování zaznamenaného v klasické egyptštině v hieroglyfech a angličtině v Hanzelkově a Zikmundově „logbooku“ (B.Vachala, H+Z und Zakaria Goneim, *Göttinger Miszellen. Beiträge zur ägyptologischen Diskussion*, 231 [2011], 101-105). Ghuném, který má přirozeně své heslo v této knize (s.216-217), proslul především objevem (1954) nedokončené stupňovité pyramidy panovníka 3. dynastie Sechemcheta (přibližně 2650 př.n.l.) v Sakkáře, kde se v roce 1951 stal vrchním inspektorem památek.

Dvě zpřesnění lze přidat k heslu francouzského učenice, umělce, spisovatele a diplomata Dominiqua Vivanta Denona (1747-1825). První se týká jeho portréту na bronzové medaili (s.150): správně má být, že je z roku 1810 (nikoli před rokem 1808, ani z roku 1822) a jejím autorem byl francouzský rytec André Galle (P.Clayton, *Das wiederentdeckte alte Ägypten in Reiseberichten und Gemälden des 19. Jahrhunderts*, Bergisch Gladbach 1983, 29, 185). Zpřesnění si zaslouží i zmínka o Denonových papyrech (B.Vachala, *Denonova Cesta do Egypta* [1802]. Objevení země na Nilu, *Dějiny a současnost*, 35 [2013], v tisku). Je pravda, že jeden Denonův papyrus je uložen v Muzeu Meermano-Westreenianum v Haagu (‘s Gravenhage). Tento papyrus datovaný do 1. století př.n.l. obsahuje *Knihu dýchání*, která měla zesnulému umožnit zachování jeho důležitých pozemských schopností a vloh, zvláště dýchání. Pak je tu však i druhý papyrus, o němž autor uvádí (s.150), že není zjištěn. Kromě toho ale existuje i třetí Denonův papyrus, ale nezmíněný. Tak tedy tento druhý a třetí Denonův papyrus patřil „knězi Amenrea, krále bohů“, Osorkonovi z doby 22. dynastie (okolo 900 př.n.l.) a oba jsou uloženy v Národní ruské knihovně v Sankt-Petěrburgu (O.Berlev, S.Hodjash, *Catalogue of the Monuments of Ancient Egypt from the Museums of the Russian Federation, Ukraine, Bielorrussia, Caucasus, Middle Asia and the Baltic States*, Freiburg-Göttingen 1998, 141-144). Jeden z nich obsahuje scénu uctívání slunečního boha Reharachteje a tři říkadla *Knihy mrtvých*, jejíž znalost měla mrtvému umožnit bezpečný vstup do podsvětí a podrobení se Usirovu posmrtnému soudu, po jehož úspěšném absolvování byl ospravedlněn a čekal ho dokonalý věčný život. Druhý papyrus obsahuje část *Knihy o tom, co je v podsvětí* (*Amduat*), přičemž jde o vůbec první rukopis s tímto textem, který se dostal do Evropy. Tento náboženský spis, v němž se podrobně popisují místa, kudy každou noc putoval sluneční bůh na své cestě podsvětím od západu na východ, byl nejprve tesán do stěn pohřebních místností skalních hrobků panovníků 18. dynastie v Údolí králů.

Do příštího vydání by možná bylo vhodné zahrnout i významné světové spisovatele a umělce, kteří se ve své tvorbě mocně inspirovali starým Egyptem. To by třeba byl i dobře zdokumentovaný případ spisovatelky Agathy Christie (W. Guglielmi, Agatha Christie und die Aneignung altägyptischer Quellen: 1. Death Comes as the End / Rächende Geister, 2. Akhnaton. A Play in Three Acts, in: Ch.Trümpler [ed.], *Agatha Christie und der Orient. Kriminalistik und Archäologie*, Essen – Bern 1999, 350-389). A konečně by

tu mohl také být zmíněn slavný český architekt Jan Letzel (1880-1925; B.Vachala, Architekt Jan Letzel a starý Egypt, *Nový Orient*, 68 [2013], č.1, 44-49).

Kdo byl kdo v egyptologii představuje (i přes některá opomenutí, drobné nepřesnosti a tiskové chyby) naprosto ojedinelou a nesmírně užitečnou encyklopedii mapující historii tohoto vědního oboru a zesnulých osobností (a jejich předchůdců od roku 1500), které ho za necelá dvě století

jeho existence dovedly k našemu současnému poznání a pochopení vyspělé starověké civilizace, z níž prostřednictvím kultur řecké, římské, židovské, byzantské a arabské čerpáme dodnes.

Kontakt: Prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc., Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: bretislav.vachala@ff.cuni.cz.

